

Паэтычнае слова Алеся Разанава ў еўрапейскім свеце

*Паэзія траціцца, калі творыцца
па аналогіі, па традыцыі, па майстэр-
стве – з матэрыі вядомай, і адраджа-
ецца, калі – з невядомай: па адкрыцці,
па невыказнасці, па немагчымасці.*

Алесь Разанаў

Мастацкія таленты з'яўляюцца ў розныя часы, не зважаючы на абставіны і варункі. Для чарговага культурна-гістарычнага памежжа, якое заўсёды суправаджаецца зменай культурных парадыгмаў, дастаткова паказальная творчасць Алеся Разанава. Ён – адна з самых заўважных і неардынарных фігур у сённяшняй беларускай паэзіі. Разанаў – загадка. Разанаў – і камень, і скульптар. Ствараючы новыя формы, ён разбурае існыя нормы і парушае законы. Творчы пошук А. Разанава ад пачатку быў нацэлены на адкрыццё новага, свядомае пазбяганне самапаўтораў. Па сутнасці, творчасць А. Разанава, пачынаючы з сярэдзіны 1970-х, як бы «выпадае» з агульналітаратурнага дыскурсу, заўжды знаходзіцца ў авангардзе літаратурнага працэсу – па-за (ці па-над) кантэкстам, выяўляючы новы стан паэтычнага мыслення. Паэзія А. Разанава ўвабрала ў сябе нацыянальную культурную памяць і арганічна самавыяўляецца ў кантэксце сусветнай культуры і літаратуры. Ідэйна-філасофская творчасць А. Разанава стала своеасаблівай і арыгінальнай з'явай у сучаснай літаратуры. Мы ўбачым у яго творах і баладны лад, і сучасную жанрава-стыліявую раскаванасць, і ўласцівыя сюррэалізму сродкі і прыёмы пісьма. Паэт сваёй творчасцю пазначыў наватарскі шлях у паэзіі, скіраваны на абнаўленне вершаванага мастацтва. А. Разанаў – паэт, які пошук, адкрыццё зрабіў сваёй творчай мэтай. Ён сцвярджае права на эксперымент як у галіне зместу, так і ў галіне формы і па-свойму вырашае праблему адзінства формы і паэтычнага зместу. Класічны традыцыяналіст і разам з тым яркі наватар, А. Разанаў заснаваў і ўвёў у паэзію свае, новыя жанры: квантэмы, пункціры, версэты, зномы. Паэт асэнсоўвае праблемы чалавечага быцця: чалавек і прырода, чалавек і грамадства, чалавек і мараль. Наватарскія жанравыя і рытміка-інтанацыйныя формы яго паэзіі вызначаюцца гуманістычным напаўненнем, багатым жыццёвым зместам. Творчасць паэта сведчыць аб яго неардынарным мысленні і нетрадыцыйным вобразна-паэтычным самавыяўленні. Яго творы прасякнуты філасофска-эстэтычным універсалізмам, здольны кранаць інтэлект і душу многіх разнастайнасцю сваёй творчасці, культуралагічнай

эрудыцыйй у спалучэнні з нацыянальнай і індывідуальна-аўтарскай самабытнасцю.

Творы Алеся Разанава перакладзены больш чым на 20 моў свету. На грузінскай мове выйшла яго кніга «Вандроўны горад» (1987), балгарскай – «Страшны суд» (1996), польскай – «Заваёўнікі», «Падарунак хроснай маці» (1997). Апошнім часам паэт жыве і працуе ў Нямеччыне, ён перакладае свае творы на нямецкую мову, спрабуе сам пісаць свае вершы на замежнай мове. За гэты час ён прыдумаў новы жанр для сучаснай нямецкай паэзіі – беллага верша ў некалькі радкоў і выдаў тры кнігі. У аўстрыйскім горадзе Грацы выйшаў яго зборнік нямецкамоўных вершаў пад назовам «Wortdichte» (у перакладзе з нямецкай – *вершасловаў*). «Wortdichte» - гэта мастацкі метадацкі «філасофія рэчы», скіраваны да *асэнсавання* матэрыяльных прадметаў і з'яў рэчаіснасці, асноўнымі рысамі якога сталі сузіральнасць і медытатывная засяроджанасць на аб'екце адлюстравання. «Філасофія рэчы», працінае ўсю творчасць А. Разанава. Найбольшую выражанасць гэты метадацкі як раз і атрымаў у эксперыментальнай форме *вершаказаў*, а таксамаў вытворнай ад яе формы «Wortdichte». Паэтычныя кнігі, якія ўбачылі свет у Гановеры ды Берліне, напісаныя на дзвюх мовах – нямецкай і беларускай.

Трэба падкрэсліць, што цікавасць да беларускай паэзіі, што ўзнікла ў Германіі на пачатку 90-х гг., не толькі не аслабляецца, а паступова ўзрастае, дзякуючы паэтычнай творчасці Алеся Разанава, які карыстаецца ў Германіі асаблівай увагай і папулярнасцю. Яркім сведчаннем таму з'яўляецца выданне ў 2002 г. двух зборнікаў вершаў Алеся Разанава. Адна за адной у Германіі выйшлі дзве новыя кнігі А. Разанава: «Танец з вужакамі» ў тым жа выдавецтве «Агога» і «Гановерскія пункціры» ў выдавецтве «Revonnah». Галоўная асаблівасць абедзвюх кніг у тым, што яны білінгвы: вершы ў іх змешчаны на беларускай і нямецкай мовах. Гэта не звычайныя выданні — цяпер нямецкі чытач можа пазнаёміцца з творамі паэта (і з самой беларускай мовай) у арыгінале. У кнізе «Танец з вужакамі» змешчаны версэты і пункціры розных гадоў, над перакладамі якіх працавалі Э. Эрб і Уладзімір Чапега. Трэба адзначыць, што пераклады зроблены на высокім мастацкім узроўні з глыбокім пранікненнем у змест твораў. У грунтоўным пасляслоўі, што напісалі Алена Аверкіна і Норберт Франц, прафесар з Патсдамскага ўніверсітэта, зроблена спроба выявіць сутнасць паэтычнай асобы А. Разанава, раскрыць ролю беларускага паэта як новай з'явы на нямецкім і еўрапейскім паэтычным гарызонце, акрэсліць, чым прыцягвае яго паэзія нямецкага чытача. Гэтая спроба, безумоўна, немагчымая без асэнсавання самой з'явы Беларусі. Гэта вельмі незнаёмы край, за якім воляй-няволяй стаіць А. Разанаў. Ён за тую Беларусь, якая ўсведамляе сваю ўласную гісторыю, на працягу якой праз многія стагоддзі перакрываўваліся візантыйска-праваслаўныя і лацінска-заходнееўрапейскія традыцыі, пранізвалі адна другую і ўзбагачалі.

Толькі нямногія вершы вядуць нямецкага чытача ў культуру, якая нам незразумелая і чужая. Такія адзнакі культурнага адрознення рэдкія, а таму ў большасці выпадкаў Разанаў карыстаецца скарбніцай агульнаеўрапейскіх вобразаў і вопыту. Гэта вобраз лесвіцы, крыніцы, ланцуга і шмат іншых. Вядомае, такім чынам, становіцца чужым, у той час як знак выяўляецца больш складаным, чым ён на пачатку павінен быў здавацца.

Многія версэты (вынайджэная Разанавым форма вольнага верша) маюць сцэны, якія моцна ўражваюць і надаюць тэме яшчэ раз новы паварот. Спрэсаваная мова, якая канцэнтруе ўвагу на самым важным, адкрывае доступ да высокакомплексных з'яваў універсума і чалавечага існавання. Зварот да паасобнага слова, да яго гучання, яго значэння і яго паходжання выклікае цікавасць да элементарных рэчаў і падзеяў, якія Разанаў у сваіх вершах бярэ за аснову. Чытач глыбока ўваходзіць у свет мовы, абуджаецца да свядомага ўспрыняцця рэчаіснасці. Рафінаваныя алітэрацыі і гульні слоў, якія раскрываюць таемныя адносіны паміж імі, а такім чынам паміж сутнасцямі, з'яўляюцца ў гэтым двухмоўным выданні пазнаваемымі, асабліва для чытачоў, якія змаглі ўжо раней наблізіцца да вершаў Разанава праз нямецкія пераклады.

Разанаў ведае, што ён, эксперыментуючы, павінен быць шчырым, і таму, нягледзячы на ўсякія спробы пасрэдніцтва, ён усё роўна застаецца нераскрытым, а магчыма, і павінен такім заставацца.

Што датычыць «Гановерскіх пункціраў», то гэтую кнігу склалі паэтычныя мініяцюры, што напісаны А. Разанавым у час яго знаходжання ў Гановеры. Такім чынам, яны друкуюцца ўпершыню не толькі на нямецкай, але і на беларускай мовах. Выпадак у гісторыі беларуска-нямецкіх літаратурных сувязяў унікальны. «Гановерскія пункціры», перакладзеныя на нямецкую мову паэтам Оскарам Анзулам, дастаткова глыбока і пранікнёна выяўляюць арыгінал і задуму аўтара.

Адразу ж пасля выхаду «Гановерскіх пункціраў» пра кнігу і наогул пра А. Разанава ў «Hannoversche Allgemeine Zeitung» з'явіўся грунтоўны артыкул Юты Рынас, якая зазначае: «І сапраўды яму сваімі пункцірамі (што акумулююць паэтычную энергію ў адзін згустак) удалося стварыць том вершаў з надзвычай паэтычным адлюстраваннем рэчаіснасці». Далей яна піша, што паэтычныя мініяцюры А. Разанава выдатна адлюстроўваюць як ландшафт самога горада, так і атмасферу жыцця яго жыхароў. І гэта ўдалося паэту дзякуючы таму, што лірыка яго, якая велькі канцэнтраваная, уздзеінічае на чытача, у той жа час ўсяляе пачуццё раўнавагі і спакою. Сваёй кнігай паэт засноўвае духоўны мост паміж еўрапейскім Гановарам і сваёй радзімай.

Як «новы чалавек на новым месцы» ён здолеў убачыць ў Гановеры рэчы вастрэй, чым людзі, якія тут даўно жывуць. І на самой справе, яму ўдалося ў сваіх «Пункцірах» (што канцэнтруюць імпульсную энергію ў адным пункце) спраўдзіць том вершаў з надзвычай паэтычнай фіксацыяй. Вершы, што складаюцца толькі з трох-чатырох радкоў, размешчаны паводле чатырох

пораў года. Калі іх чытаць не паасобку, а адзін за адным, то ўзнікае пачуццё, што нібыта прайшоў у Гановеры гадавы круг:

*Размокла:
перадрукоўвае дождж
нанова газэту.*

*Ці:
Скончыўся дождж.
Цякуць
адкінутыя адлюстраванні.*

Паэту ўдалося знайсці словы для тыпова гановерскага гукавога ландшафту:

*Змешваюцца з людскою
гамонкай
вароніны галасы:
гановерскае разнамоўе.*

І адчуць своеасаблівы спакой у царкве, што стаіць на Рыначнай плошчы:

*Ветраны дзень.
Атуляе
цішай намоленую
Маркткірха.*

Парадокс у тым, што, пішучы, ён зблізіўся з горадам і яго жыхарамі, мову якіх на пачатку амаль не разумеў. Магчыма, прычына таго і ў тым, што лірыка Разанава не толькі дзейнічае вельмі канцэнтравана, але ўсяляе пачуццё спакою.

Апублікаваннем сваёй двухмоўнай кнігі вершаў паэт імкнецца ўсталяваць мост паміж Гановерам і сваёй радзімай. Для тутэйшага чытача гэты мост творыць малюнак нямецкага горада, багацце і люксус якога не ў вітрынах, запоўненых рэчамі, не ў матэрыяльным дабрабыце, як назойліва напамінае прэса, а ў вольным часе для душы, для асэнсавання штодзённасці акаляючага свету, вартага жыцця».

У сваіх «Гановерскіх пункцірах» А. Разанаў звяртае сваю ўвагу на штодзённае, у якім адлюстроўваецца глыбіня і прыгажосць жыцця».

Высокай думкі пра пункціры беларускага паэта і перакладчык О. Анзул:

«Гэта цесна спрашаваныя навіны, простыя на першы погляд і, тым не менш, загадкавыя з'явы, якія трэба разгадаць. Пункціры прыкметна вылучаюцца на паверхні, яны пранікаюць углыб, зачыняюць і адкрываюць, выклікаюць, калі знайсці ім правільнае месца, нават працэсы ачуньвання...»

«Крок за крокам збліжаюцца тут абедзве мовы, яны слухаюць адна ў адной гукі, улоўліваюць настроі, назіранні, спластоўваюцца адна з адною...»

Пашырэнне беларускай прысутнасці ў свеце, пра якое мы ўжо даволі даўно гаворым, у выпадку з творчасцю А. Разанава адбываецца рэальна. Беларуская

паэзія, , як бачым, уяўляе істотную вартаць для еўрапейскага чытача і годным чынам рэпрэзентуе Беларусь у еўрапейскім свеце.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Адамовіч, Г. В глыбь образа / Г. Адамовіч // Нёман. – 1982. – №12. – С. 159 – 160.
2. Анталёгія сучаснага беларускага мыслення. / А.С. Разанаў [і інш.]; пад агульнай рэд. А. Анціпенкі, В. Акудовіча. – Санкт-Пetersбург: Невский простор, 2003. – 496 с.
3. Беларускія пісьменнікі: Бібліягр. слоўн.: у 6 т. / Рэдкал.: І.Э. Багдановіч [і інш.]. – Мінск: БелЭн, 1995. – Т. 5: Пестрак – Сяўрук. – 480 с.
4. Введение в литературоведение: Учебник для филол. спец. ун-тов / Г. Н. Пospelов [и др.]; под ред. Г. Н. Пospelова. – 2-е издание. – Москва: Высшая школа. – 1983. – 327 с.
5. Жураўлёў, В.П. Структура твора. Рух сюжэтна-кампазіцыйных форм / В.П. Жураўлёў. – Мінск: Навука і тэхніка, 1978. – 312 с.
6. Калеснік, У.А. Страла і мэта / У.А. Калеснік // Беларусь № 10, 1991. – С. 25 – 33.
7. Кісліцына, Г.М. Алесь Разанаў: Праблема мастацкай свядомасці / Г.М. Кісліцына. – Мінск: Беларуская навука, 1997. – 144 с.
8. Ламека, Н.У. «Зямлі вяртаючы нябёсы». Творчасць Алеся Разанава ў кантэксце сусветнай літаратуры / Н.У. Ламека // Роднае слова. – 2004. – №2. – С. 28 – 32.
9. Лявонава, Е. «Палову жыцця падаюся ў свет, палову – варочаюся са свету...». Алесь Разанаў і філасофска-эстэтычныя пошукі ў еўрапейскай літаратуры / Е. Лявонава // Роднае слова. – 1997. – № 12. – С. 32 – 42.
10. Лявонава, Е. «Гук – «электрон» верша»: Гукатворчасць Алеся Разанава і еўрапейская літаратурная традыцыя / Е. Лявонава // Роднае слова. – 1998. – № 4. – С. 29 – 36. № 4. – С. 29 – 36.
11. Лявонава, Е. «Паэзія не хлеб надзённы, але – наддзённы». Алесь Разанаў і постмадэрнізм / Е. Лявонава // Роднае слова. – 1998. – № 6. – С. 39 – 49.
12. Лявонава, Е. Крок за крокам тут збліжаюцца мовы / Е. Лявонава // ЛіМ. – 29 лістапада 2002. – С. 6.
13. Разанаў, А.С. Адраджэнне / А.С. Разанаў. – Мінск: Беларусь, 1970. – 48 с.
14. Разанаў, А.С. Вастрыё стралы / А.С. Разанаў. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1988. – 160 с.
15. . Разанаў, А.С. Версэты / А.С. Разанаў // Дзеяслоў. – 2005. – №4 (17). – с. 5 – 14.